

שירות בתי הסוהר

בית הסוהר נוה תרצה

כללי

בית הסוהר נוה תרצה הוא בית הסוהר האזרחי היחיד המיועד לנשים. כלואות בו, על עבירות לכל סוגיהן, שפוטות ועצורות החל בגיל 14, כפי שהחוק מאפשר. המוסד שוכן על יד בית הסוהר רמלה ומקבל ממנו שירותי שמירה ואבטחה מחוץ לחומות.

בשנים 1973 עד 1975 היה מספר האסירות בבית הסוהר בממוצע בין 60 ל-70. בחודשים ינואר – יוני 1976 היה הממוצע היומי 72; ובחודשים יולי עד ספטמבר אותה שנה – 80 ואף למעלה מזה. אסירה, שהיא אם לתינוק עד גיל שנתיים, רשאית להחזיקו עמה. כך היו בבית הסוהר בתקופה ינואר עד יוני 1976 בממוצע שלושה תינוקות ליום.

בשנים 1973–1975 נע תקן הסוהרות בין 43 ל-48. ביולי 1976 הועלה התקן ל-54; התוספת נועדה לתגבור המשמרות בתוך בית הסוהר. המשרות היו כולן מאוישות לפי הסיווג הבא: 16 – מהן שתיים זמנית – בתפקידי הנהלה ושירותים; 38 בתפקידי בטחון. הסוהרות בתפקידי בטחון עבדו בתורנות שלוש משמרות ביממה.

תקציב שירות בתי הסוהר אינו נוקב סכומים בנפרד לכל בית סוהר אלא מתחלק לסעיפים כלליים ופונקציונאליים, המיועדים לכלל יחידות שירות בתי הסוהר. עם זאת, בדברי ההסבר לתקציב לשנים 1973 ו-1975 בלבד, ניתן אומדן להחזקה כל בית סוהר בנפרד. להלן נתונים מספר על נוה תרצה, כפי שבאו לביטוי בהצעות תקציב של השירות לשנת 1973 ולשנת 1975.

תקציב שירות בתי הסוהר ל-1973, בתי סוהר לאסירים ישראליים בלבד: 26,063,000 ל"י; חלק משוער לנוה תרצה: (כ-5%) 1,131,700 ל"י. כלל העובדים לאותה תקופה בבתי-סוהר לאסירים ישראליים – 886; עובדי נוה תרצה – כ-5%.

לקראת הצעת התקציב לשנת 1975 ערכה הנציבות חישוב עלות החזקת אסירים בבתי הסוהר השונים. אומדן ההוצאה להחזקת נוה תרצה לאותה שנה, תוך זקיפת החלק היחסי מהוצאות נציבות שירות בתי הסוהר אליה, היה 1,462,000 ל"י. לפי ממוצע שנתי של 70 אסירות, הגיע אומדן העלות לאסירה ל-20,885 ל"י.

בחודשים אוגוסט–ספטמבר 1976 ערך משרד מבקר המדינה ביקורת כללית בבית הסוהר. נבדקו הנושאים הבאים: תנאי מאסר; סדרי ענישה; תעסוקת אסירות ופעולות חינוך; טיפול רפואי; וענייני כלכלה ואפסנאות.

תנאי מאסר

האסירות משוכנות בשני אגפי מגורים: האחד מיועד בעיקרו לאסירות פליליות כלליות, והיו בו בעת הביקורת 51 מיטות; והשני, לאסירות שפוטות על עבירות בטחוניות, והיו בו 52 מיטות. ארבע אסירות שוכנו במבנה שלישי נפרד – "בית שיקום" (ראה להלן). בשעת הצורך מסוגל המוסד לקלוט עד 107 אסירות. ההפרדה בין שני האגפים נשמרת בדרך כלל, אלא אם כן מחריפה במיוחד בעיית הצפיפות.

באגף הראשון, 12 חדרים: ארבעה בגודל 3.5×1.8 מ', ושמונה, 3.5×2.5 מ' – שתיים עד חמש אסירות לחדר. באגף שני היו 15 חדרים: עשרה בני 4×3 מ', והיתר, יותר קטנים – אחת עד שש אסירות לחדר. אכלוס התאים מבוסס, לדברי הנהלת בית הסוהר, על התאמה של אופי ואישיות. עוד בדו"ח שנתי 23 (עמ' 447), עמד מבקר המדינה על כך, שאין בידי שירות בתי הסוהר קריטריון שיקבע מה הוא השטח המוערי הדרוש לאסיר. עם זאת בסיוור הביקורת בנוה תרצה לא נתגלו תנאי צפיפות קשים.

עוד נמצאים בשטח המוסד בניין מינהלה; מבנה, הכולל מרפאה וחדרי לימוד; מבנה לבתי מלאכה; ומספר צריפים.

להלן נתונים מתוך כרטסת האסירות על ההתפלגות לפי גילים ותקופת מאסר ליום 13.7.1976. באותו מועד היו בבית הסוהר 79 אסירות: 67 שפוטות מלבד 12 עצורות.

חלוקה לפי תקופת מאסר		חלוקה לפי גיל	
מספר אסירות	תקופת מאסר	מספר אסירות	גיל
10	עד 6 חודשים	6	19-15
12	6 חודשים עד שנה		
19	1-5 שנים	25	25-20
4	5-10 שנים	14	30-26
9	10-20 שנה	5	35-31
2	20 שנה ומעלה	10	45-35
11	מאסר עולם	7	56-46
67		67	

ב-31.7.1976 היו במוסד 69 אסירות שפוטות: 46 על עבירות פליליות כלליות ו-23 על עבירות בטחוניות.

בידוד

פקודת בתי הסוהר (נוסח חדש), תשל"ב-1971, והתקנות שהותקנו על פיה מאפשרות בידוד אסירים בשני מקרים:

1. בידוד כאמצעי ענישה המוטל על ידי קצין שיפוט; בהתאם לסעיפים 58 ו-59 לפקודה ניתן להעניש אסיר בבידוד, שלא יעלה על 48 שעות; ובמקרים של עבירות חמורות וחוזרות עד 14 יום, בשתי תקופות שוות תוך הפסקה של שבועה ימים בין תקופה לתקופה.

2. בידוד למען קיום הסדר הטוב והמשמעת או לטובת האסיר (הפרדה). בהתאם לתקנה 11 לתקנות בתי הסוהר, תשכ"ז-1966, ניתן להטיל בידוד כזה עד לתקופה מירבית של 48 שעות. מנהל בית סוהר, באישורו של נציב שירות בתי הסוהר, רשאי להאריך את התקופה, כל עוד קיום הסדר הטוב או טובת האסיר מחייבת זאת.

בנוה תרצה קיים אגף בידוד, שבו חמישה תאים לצורכי ענישה ושניים לצורכה הפרדה. סמכויות של קצין שיפוט הן בידי המנהלת וסגניתה. קצינה תורנית של משמרת מוסמכת, באישור ההנהלה, לבודד זמנית אסירה עד להבאת הדבר אל המנהלת או סגניתה.

במשך 1975 הוטל בידוד כעונש משמעותי ב-21 מקרים; ובשנת 1976 — עד תחילת אוגוסט, ב-17 מקרים. בדיקה במסמכים בנוגע למשך ההחזקה בבידוד לא העלתה חריגות מעבר לתקופה שנקבעה או לתקופה המירבית המותרת.

הרופאה או החובשת הראשית חייבת לחתום במקום המיועד לכך בטופס השיפוט המשמעותי, כי האסירה מסוגלת לשאת בעונש בידוד.

— עיון במסמכים, המתייחסים ל-17 המקרים, שהוטל בידוד כעונש משמעותי ב-1976 בתקופה שצוינה, העלה שלושה מקרים, שלא היה לכך אישור רפואי כנדרש.

— מינואר 1975 עד תחילת אוגוסט 1976 הוכנסו אסירות לתאים לצורכי הפרדה ב-107 מקרים; ב-19 מקרים הושארו אסירות מעל ל-48 שעות, מהם ב-17 מקרים לא נמצא תיעוד על כך, שהנהלה פנתה בנדון לנציב ושקיבלה אישורו לכך כנדרש*.

בהתאם לפקודת קבע של נוה תרצה חייבת סוהרת לערוך בתאי בידוד — אם הוכנסו בהם אסירות — ביקורת בתדירות של אחת לעשרים דקות. דבר הביקורת חייב להירשם ביומן.

— לא תמיד הוקפד על מילוי ההוראה. עיון ביומן לתקופה ינואר עד יולי 1976 העלה מקרים, שמבדיקה לבדיקה חלפו כמה שעות.

* תוצאות של בדיקה מפורטת בנושא זה שנערכה בבית הסוהר תל-מונד, הובאו בדו"ח שנתי 26 (עמ' 594).

בבית הסוהר נזה תרצה מועסקת עובדת סוציאלית מקצועית במשרה מלאה. תפקידה הוא לטפל בבעיות האישיות של האסירות השפוטות תושבות הארץ, בין פליליות ובין בטחוניות. אשר לעצירות, מטפלת בהן העובדת הסוציאלית רק אם באה לכך דרישה מגופים סוציאליים שונים או בקשה מהעצירה עצמה.

על העובדת הסוציאלית להכין על כל אסירה שבטיפולה מספר דו"חות: דו"ח ראשוני להכרת האסירה; דו"ח לשיבוץ האסירה לצורכי מגורים ועבודה; דו"ח בדבר קיצור תקופת המאסר. במילוי תפקידיה נמצאת העובדת הסוציאלית בקשר מהמיד עם הפסיכולוג, הפסיכיאטר והרופאים השונים המועסקים בבית הסוהר. במסגרת הטיפולים באסירה מזמינה העובדת הסוציאלית לעתים את הבעל או קרובים אחרים לשם שיחות אתם, ובעת הצורך אף עורכת ביקורי בית.

כל אסירה זכאית לביקור מבני משפחתה הקרובים אחת לשבועיים, ואילו כל עצירה זכאית לכך אחת לשבוע. אין הגבלה בקבלת מכתבים. כל אסירה זכאית לשלוח מכתב אחת לשבועיים; ועצירה, אחת לשבוע. המנהלת רשאית לאשר ביקור או שליחת מכתב נוסף על האמור. זכויות אלו של האסירות נשמרות בדרך כלל.

אסירות שפוטות לתקופה שמעל לשלושה חודשים, שריצו שליש מתקופת מאסרן, ניתנת להן בדרך כלל חופשה אחת לשלושה חודשים בשים לב לשיקולים סוציאליים ולאישור מנהלת בית הסוהר.

אסירה, ועמה תינוק שלמטה משנתיים, משוכנת לחוד באחד החדרים הקטנים שבאגף האסירות הבטחוניות. בהגיע התינוק לשנתיים מתקשרת העובדת הסוציאלית עם משפחת האסירה כדי לבדוק את האפשרות לקליטת התינוק בחיק המשפחה. בהעדר אפשרות כזאת מתקשרת העובדת הסוציאלית עם לשכת הסעד ועם גורמים אחרים, המטפלים בבעיות כאלה באיזור מגוריה של האסירה כדי למצוא פתרון להחזקת התינוק. משנמצא הפתרון מעבירה העובדת הסוציאלית את הטיפול בעניין לגורם הנוגע בדבר, אך מוסיפה לשקוד על שלום התינוק ואף מדווחת על כך לאם.

העובדת הסוציאלית אינה מטפלת עוד ביזמתה באסירות שהשתחררו. אולם האסירות לשעבר לעתים פונות אליה בבקשת עזרה, ואז העובדת הסוציאלית, במידת יכולתה, נענית לבקשות אלו.

תעסוקת אסירות ופעולות חינוך ותרבות

הן חוק דיני עונשין (דרכי ענישה) (נוסח משולב), תשל"ל—1970, והן פקודת בתי הסוהר והתקנות שהותקנו על פיה מחייבים כל אסיר שפוט לעבוד בעת מאסרו, אלא אם שוחרל על ידי ועדת שחרורים מחובה זו. אסירים עובדים מקבלים תשלום*. בעת הבדיקה היה התשלום ליום עבודה, כפי שנקבע ב־1.2.1976 מ־70 אג' בדרגה הגמוכה עד 2.68 ל"י בדרגה הגבוהה ביותר, בכלל זה פרמיות. פרט לכך נזקפו לזכותה של כל אסירה עובדת כחסכון שחרור 20 אג' ליום. סוגי התעסוקה העיקריים במוסד — בעת הביקורת — היו כדלהלן: במטבחים עסקו באופן קבוע כ־15 אסירות; בהרכבת מהדקי כביסה ואריותם עבור מזמין אזרחי עבדו חלקית כ־11; כ־15 תפרו; 7 עסקו בגלילה ואריזה של נייר קרפ; 3 הדפיסו חומר בכתב ברייל עבור מוסד לעוורים ערביים בנצרת; 2 עבדו במספרה, שהגישה שירותיה לסוהרות תמורת תשלום עבור החומרים. יתר האסירות עבדו בעבודות נקיון, כביסה ושאר שירותים.

עבודה יצרנית בתשלום עבור גורמי חוץ מבוצעת אפוא בקנה מידה מצומצם מאוד. בשנת הכספים 1975 דיווח בית הסוהר על 2,071 ימי עבודה של אסירות בהרכבה ואריזה של מקלות כביסה, וההכנסה מכך הייתה 4,389 ל"י.

בנוה תרצה פועלת מורה לתפירה, שנתגיסה לשירות, והיא הנותנת הדרכה כללית בתפירה. אין בהדרכה זו כדי להכין את האסירות להשגת תעודה מקצועית מטעם משרד העבודה. קיימים במקום גם תנאים למתן הדרכה בספרות, אולם לא עלה בידי המוסד להשיג מורה במקצוע זה. עוד פועלות שתי מורות מטעם משרד העבודה, הנותנות שיעורים בנושאים בסיסיים — כגון קריאה וכתובה בעברית, ענייני יהדות וחשבון. השיעורים ניתנים לאסירות היהודיות בקבוצות בשים לב לרמתן. האסירות מבנות המיעוטים לומדות בימי שישי**.

* מבקר המדינה התייחס לנושא שכר עובדת אסירים פעמים רבות בעבר; באחרונה, בדו"ח שנתי 26 (עמ' 592).
** בנושא חינוך אסירים בבתי סוהר ראה דו"ח שנתי 23 (עמ' 440).

קיימות פעילויות במסגרות של חוגים ושל תחביבים. כל האסירות משתתפות בפעילות זו או זו. במחצית הראשונה של שנת 1976 נערכו, בהדרכת מתנדבות, חוגים למחול, למלאכת יד, לקרמיקה ולציור; אולם מחוסר מתנדבות הדלו החוגים לפעול. בשעות הפנאי עוסקות האסירות גם בקריאה או במשחקי ספורט; בין השעות שש לשמונה בערב ניתן להן לצפות בטלוויזיה. אחת לשבועיים נערכות הרצאות בלווית שקופיות על נושאים שונים.

שיקום

אסירות, שפוטות לתקופת מאסר של שנתיים ומעלה, זכאיות, אם הן מתאימות לכך, לטיפול שיקומי בדרך של היתר לעסוק בעבודה מחוץ לכותלי בית הסוהר. היתר זה ניתן לגבי מחצית השנה האחרונה מתקופת המאסר או שישה חודשים לפני ריצוי $\frac{2}{3}$ מתקופת המאסר. כל מקרה מובא לדיון בפני ועדת השיקום המורכבת מקצין שיקום ראשי של השירות, ממנהלת בית הסוהר ומהעובדת הסוציאלית. החלטה חיובית של הוועדה טעונה אישור נציב השירות. עם שיבוץ אסירה במקום עבודה שמחוץ לכותלי בית הסוהר מוטל על העובדת הסוציאלית לפקח על האסירה תוך קיום קשר עם המעביד. אסירות המועסקות בעבודת חוץ, מוחזקות במבנה מיוחד בבית הסוהר. משנת 1975 ועד מועד הביקורת ניתן טיפול שיקומי זה לחמש אסירות.

אשר לאסירות שפוטות לתקופה שאינה עולה על שנתיים ולאסירות שלא נמצאו מתאימות לשיקום בדרך של עבודת חוץ, קיימת מערכת שיקום נפרדת, שמטרתה לעזור לאסירה לקראת שחרורה. עוסקת בכך העובדת הסוציאלית תוך הסתייעות בלשכות הסעד השונות ובאגודה לשיקום האסיר.

שירות רפואי

בנוה תרצה מרפאה, המנוהלת על ידי חובשת ראשית, שהיא אחת מעשית במקצועה. רופאה כללית, רופאת נשים, ורופאים מקצועיים אחרים מבקרים בתדירות קבועה. אין חדר חולים, ואם יש צורך לאשפז חולה, חייבים להעבירה לבית חולים אסף הרופא. בית החולים של שירות בתי הסוהר, הנמצא בבית סוהר רמלה השכן, איננו ערוך לפי שעה לקליטת נשים.

בהתאם לסעיפים 65 ו-74(ג) לפקודת בתי הסוהר יש לערוך לכל אסירה בדיקה רפואית לקראת שחרורה.

— רופאת בית הסוהר לא נהגה לבדוק אסירות לפני שחרורן (ראה באותו נושא דו"ח שנתי 26, עמ' 596). בעקבות הביקורת הוחל בספטמבר 1976 בעריכת בדיקות אלו.

נערכה ביקורת על מלאי התרופות במרפאה. המצאי של תרופות, שעליהן מתנהלים כרטיסי מלאי, תאם את הרישום. תרופות אחרות — בכלל זה כדורי ארגעה מסוגים שונים — מתקבלות ללא ספירה, אלא לפי הערכה כמותית. כתוצאה מכך הראתה השוואת המצאי במרפאה אל הכמויות, שנרשמו בטופסי ההזמנה, בכמה פריטים מסוג זה עודפים (תוצאות של בדיקה בנושא זה, שנערכה בבית הסוהר תל-מונד, הובאו בדו"ח שנתי 26, עמ' 596).

כלכלה

שירות בתי הסוהר מספק למוסדותיו מזון, הנרכש ממשד הבטחון והמסופק מבסיסי המזון של צה"ל. בנוה תרצה מתקבלות מנות לפי שני לוחות מזון: האחד למטבח האסירות, והשני למטבח הסוהרות; כל מנת מזון כוללת מספר פריטי מזון, שמהם מורכבות שלוש הארוחות ליום. מחיר המזון לאסירות היה 7.40 ל"י למנה יומית ולסוהרות 10 ל"י למנה. מחירים אלה לא כללו הקצבות לתבלינים וחומרי ניקוי לפי חישוב של 3.50 ל"י לאדם לתודש, וכן לחם שנרכש ממאפיות שוכו במכרזים. לכלכלת תינוקות הקציב השירות מנה יומית במחיר 10 ל"י*.

— הנחיות השירות קובעות, כי יש לאחסן בנפרד את מצרכי המזון המיועדים לסוהרות ואת אלו המיועדים לאסירות. למרות זאת מוחזקים כל המצרכים יחד במחסן מזון משותף, שממנו הם מנופקים לשני המטבחים. הביקורת הפנימית של המשטרה הסתייגה מזה, ועל אף הודעתה של הנהלת המוסד באפריל 1976, שההפרדה היא בשלב ביצוע, לא חל שינוי בדבר עד מועד סיום הביקורת. מטבח הסוהרות מגיש בעיקר ארוחות בוקר וצהריים לסוהרות העובדות במשרדים וארוחות ערב לסוהרות שבמשמרות — יחד בין 20 ל-30 מנות יומיות.

יש שלושה חדרי אוכל: שניים לאסירות ואחד לסגל. ביחידה מופעל גם חדר קירור גדול,

* בנושא כלכלת סוהרים ואסירים ראה דו"ח שנתי 16 (עמ' 365).

נערכה ביקורת על תנאי ההחסנה של המזון ועל רישום הפריטים וכן ספירה במחסן המזון בנוכחות האחראית על הנושא. הספירה היקפה 18 פריטים. להלן הממצאים העיקריים:

— לגבי 15 פריטים נקבעו הפרשים בין הרישום למצאי; בתשעה היה חסר בין $2\frac{1}{2}\%$ לבין 22% ; בשישה היה עודף — באחד, מהם העודף היה קטן וביתר החמישה בין 4% ל- 18% . אשר לשלושת הפריטים, לא התנהל עליהם רישום כלל.

— משרד מבקר המדינה ערך לגבי 15 פריטי מזון עיקריים תחשיב צריכה חודשית ממוצעת במשך שנת 1975/76. השוואת המלאי אל הכמות שנצרכה העלתה: בשישה פריטים היה מלאי כדי צריכה לשבועיים עד שלושה חודשים; ביתר הפריטים, בהרבה מעל לזה — עד 18 חודש. לדוגמא, מלאי של 543 ק"ג ירקות משומרים, שבהשוואה לצריכה הממוצעת צריך היה להספיק לתקופה שלמעלה משנה וחצי; 251 ק"ג ירקות כבושים — כמות שצריכה הייתה להספיק לעשרה חודשים; 1,025 ק"ג סוכר — כמות ל-9 חודשים — וזאת אף בלא להתחשב בהספקה השוטפת ליחידה אחת לשבועיים.

נציב בתי הסוהר הודיע למשרד מבקר המדינה בנובמבר 1976, כי החל מספטמבר 1976 נקבע הסדר, שלפיו תימנע להבא אגירה בממדים האמורים.

בהתאם להוראות ולהנחיות של השירות מותר להחזיק ממות המזון המוזמנות מהצבא רובה עד 100 מנות טריות ו-300 מנות קשות מעל למספר האסירות המצוי.

— לא הוקפד על אותה רמת מלאי, וברוב התקופות כמות המנות המוחזקות גבוהה הייתה מהנקבע. עיון במסמכים העלה, כי גם קצין הכלכלה של השירות דיווח בשנים האחרונות פעמים אחדות על צבירת מלאי מזון גדול מדי — בשני הלוחות — ולמרות הערותיו לא חל שיפור במצב.

תנאי החסנה ורישום

פריטי האפסניה של היחידה היו מפורזים בארבעה מקומות: חדר אחד בן 48 מ² שימש מחסן ראשי ומשרד אפסנאות, ובו הוחזקו פריטי לבוש של אסירות, ציוד משרדי ורהיטים; חדר בן כ-20 מ² שימש מחסן משנה, וכלל דברי הלבשה וכן חבילות החפצים האישיים של האסירות. דברי לבוש, רהיטים, מזרונים וציוד אחר נמצאו בחדר אחר בחצר המוסד, שהוא אובסטון בגודל 15 מ²; כאן הוחזק ציוד תקין ובלתי תקין כאחד, וכן היו שם תומרי אריזה. מקום רביעי, שבו הוחזק ריהוט וציוד, היה בצריף עץ, הנמצא בתהליך שיפוץ; כל הפריטים שבמקום זה זרוקים היו בערבוביה לערימה אחת.

לא היה ביחידה מחסור בשטח אחסנה, אך מסתבר, שלא נעשה די הצורך למיזן הציוד לסוגיו, לאחסונו ולשימורו כראוי. ההזנחה בתחום זה אף נתנה אותותיה בכך, שבפינות שונות של החצר היו מושלכים ציוד מטבח, סירים, קנקנים ועוד. באובסטון היו מרבית החלונות שבורים, ואבק כיסה את האפסניה.

— בדיקת כרטסת המחסן העלתה, שמעשרה פריטים לפחות הוחזקו מלאי גדול מעל לצרכים.

ביחידה מותקן גנרטור חירום לאספקת זרם בעת הפסקות חשמל מהרשת הכללית. הגנרטור הותקן בסוף 1972, ולדברי הנהלת היחידה פעל כל הזמן ללא תקלה. לתחזוקתו אחראי החשמלאי מבית סוהר רמלה.

— בחדר המיתוג של מערכת החשמל הכללית למוסד — חדר הצמוד לחדר הגנרטור — היו המתגים, שעוגי הזרם והנתכים מכוסים אבק וקורי עכביש.

*

בית הסוהר נוהג תרצה נוהל בדרך כלל בצורה תקינה בכל הנוגע לשמירה על ההוראות בדבר תנאי המאסר והמשמעת ובטיפול הסוציאלי באסירות. עם זאת הועלו ליקויים בתחום ההכשרה המקצועית, שזכאיות לה האסירות, ובתחום המינהל האפסנאי — ליקויים שלדעת הביקורת ניתנים לתיקון באמצעים העומדים לרשות היחידה.

גיוס סוהרים והדרכתם

שירות בתי הסוהר מופקד על ניהולם של 15 בתי סוהר, בכללם 6 בשטחים המוחזקים. בדצמבר 1974 היו בבתי סוהר אלה 4,537 אסירים, ובדצמבר 1975 הגיע מספרם ל-5,042 — כשליש מהם, בבתי הסוהר שבשטחים המוחזקים.

בסוף דצמבר 1975 הגיע תקן המשרות ל-1,948 ושירתו 1,819 איש, שהיוו כ-93% מהתקן. המשרות של 15 בתי הסוהר, 1,848 משרות, ואילו המצבה באותה עת כללה 1,758 עובדים; בסוף דצמבר 1975 הגיע תקן המשרות ל-1,948 ושירתו 1,819 איש, שהיוו כ-93% מהתקן. עקב נשירה מהשירות וגידול בצורך בכוח אדם אין קצב הגיוס מדביק את הגידול בתקן. לשירות לשכת גיוס אחת בתל אביב, בסיס ההדרכה באיל שליד כפר סבא. השירות מקיים פעולות הדרכה גם ביחידותיו.

בחוק שירות המדינה (מינויים), תשי"ט-1959 נקבע, בסעיף (4)2, שחוק זה לא יחול על קבלת אדם לשירות המדינה ועל שירותו בה אם הוא מועסק על ידי שירות בתי הסוהר. מעמדם, תנאי גיוסם ושירותם של סוהרים נקבעו במספר חוקים. לצורך גמלאות שווים תנאייהם של הסוהרים לאלה של שוטרים, וזכויותיהם קבועות בחוק שירות המדינה (גמלאות) (נוסח משולב), תשל"ל-1970.

בחודשים מארס ואפריל 1976 ערך משרד מבקר המדינה ביקורת על פעולות גיוס כוח האדם על ידי מחלקת כוח אדם, לרבות פעולותיה של לשכת הגיוס של השירות שבתל-אביב, במחלקת ההדרכה שבירושלים נבדקו פעולות ההדרכה של הסוהרים ברמות השונות. שתי מחלקות אלה פועלות במסגרת מינהל ארגון בטחון של השירות ובראש שתיהן היה קצין; במאי 1976 גויס קצין נוסף והוא מונה לתפקיד ראש מחלקת ההדרכה. נערכו בדיקות גם בבסיס ההדרכה באיל שליד כפר סבא.

גיוס סוהרים

להלן נתונים על תנועת כוח האדם בשירות בשנים 1974 ו-1975:

תוספת מנוסים נטו	ס"ה	נ ג ר ע ו מ ה צ ב ה				ס"ה גיוס חדש	
		סיבת אהרות	פרשו לגמלאות	פוטרו	התפטרו		
109	314	8	45	56	205	423	1974
61	352	10	49	52	241	413	1975

כישורי המועמדים

דרכי הגיוס של מועמדים לשירות בתי הסוהר והתנאים לכניסה לשירות נקבעו בפקודת בתי הסוהר (נוסח חדש), תשל"ב-1971 ובתקנות בתי הסוהר, תשכ"ז-1966. על פיהן אין לגייס אדם לשירות, אלא אם נתמלאו בו תנאים אלה: (א) אזרחות ישראלית; (ב) גיל שבין 18 ל-35 שנים; (ג) כשירות לשמש כסוהר, לאחר בדיקה על ידי רופא או ועדה רפואית שהנציב קבע; (ד) השכלה עברית ויסודית כללית ברמה שהנציב קבע ובתנאי-שעמד במבחנים, שהנציב קבע; (ה) שירות סדיר בצה"ל, פטור משירות או ששירותו נדחה. הנציב רשאי במקרים הנראים לו לפטור מועמד או סוג מועמדים מכל אחד מהתנאים האמורים.

— היו כמה מקרים שהמועמד הצהיר על השכלה יסודית מלאה, אך בתיקו האישי לא היו העתקים מתעודות מתאימות. במרבית המקרים, שבהן נמסר לביקורת, שהנציב השתמש בסמכותו לפטור מועמדים מהתנאים האמורים, או מכמה מהם, לא נמצא לכך תיעוד בתיק האישי.

לגבי סוג הבריאות של המועמד אין לשירות קריטריונים בכתב בדבר רמת בריאות מוערית, הנדרשת למילוי התפקידים השונים. עם זאת לא גויס מועמד, שהפרופיל הרפואי שלו היה נמוך מ-65 או שסבל מהפרעות נפשיות או שראיתו הייתה לקויה.

בדרך כלל אין השירות מגייס מועמדים, שעברו עבירות פליליות, אלא אם כן העבירות, שבהן הם תורשעו, הן עבירות קלות ונעברו זמן רב לפני הגיוס. במקרים כאלה ההחלטה היא בידי ראש מינהל ארגון ובטחון.

תהליכי הגיוס

לשכת הגיוס של השירות שבתל-אביב. היא הגוף היחיד, שבאמצעותו מקבלות יחידות השירות את כוח האדם שלהן.

על פי דו"ח, שערכה לשכת הגיוס, פנו אליה בעשרת החודשים הראשונים של שנת 1975 2,050 מועמדים, מהם 1,050 נפסלו על הסף, כיוון שלא עמדו בדרישות הבסיסיות. המועמדים, שענו על הדרישות הפורמליות הראשוניות נבדקו בדיקה בטחונית, בדיקות רפואיות הנערכות בלשכות הגיוס של צה"ל, ואילו במטה הארצי של המשטרה נבדק, אם למועמדים יש רישום פלילי. לפי נתוני הדו"ח הנ"ל עולה, שמבין כ-1,000 מועמדים, שהופנו לבדיקות הקבלה השונות גויסו 355, ואילו היתר נפסלו בתהליכי הבדיקות או שהם עצמם שינו דעתם והסירו את מועמדותם.

משרד מבקר המדינה בדק 65 תיקים של סוהרים, שהתגייסו בשנים 1974 ו-1975. 43 גויסו תוך חודשיים ממועד הופעתם בלשכת הגיוס, 15 גויסו בתקופה שבין חודשיים וחצי עד ארבעה חודשים ממועד הופעתם בלשכה; בשבעה מקרים נמשך תהליך הגיוס יותר מחמישה חודשים.

פעולות גיוס

לשכת הגיוס מקיימת קשר עם לשכות שירות התעסוקה ועם הלשכה לחיילים משוחררים והיא גם מפיצה כרזות ומודעות. התקציב לתעמולת גיוס לשנת 1975 היה כ-25,000 ל"י, והוא איפשר פעולות פרסום בהיקף מצומצם ביותר, במיוחד נוכח הצורך בגיוס בכוח אדם והקשיים בהשגתו.

בעוד שבתי הסוהר מצויים במקומות שונים בארץ, הרי לשכת הגיוס היחידה שוכנת כאמור בתל-אביב. דבר זה הכביד על גיוס אנשים מן הפריפריה. מנהלי בתי הסוהר מפנים, לעתים, מועמדים אל לשכת הגיוס, אולם פעילות זו אינה מוסדרת בנהלים על ידי נציבות שירות בתי הסוהר. לדעת הביקורת על השירות ליצור כלים לגיוס מועמדים במקומות שונים בארץ ובמיוחד בריכוזי אוכלוסין הסמוכים לבתי הסוהר; הדבר אפשרי בדרך של הטלת ביצוע של פעולות הגיוס הראשוניות על בתי הסוהר, שישמשו לצורך זה כלשכות משנה של לשכת הגיוס הראשית. בעת הביקורת נמצאה בדיון האפשרות, שלשכות הגיוס של משטרת ישראל ישמשו גם כלשכות גיוס לשירות בתי הסוהר.

הדרכה

כדי להביא את המגויסים לרמה, שתאפשר מילוי תפקידיהם, יש צורך לתת להם הכשרה מתאימה. חשיבות מיוחדת נודעת להדרכה כללית בשירות בתי הסוהר, כיוון שחלק מהמגויסים הם בעלי השכלה עממית או אף פחותה מזה. במתן הכשרה עוסקת מחלקת ההדרכה. הסכומים, שהוקצבו לפעולות הדרכה בשנת 1975, על השינויים שחלו בהם במשך השנה, הסתכמו ב-461,000 ל"י והוקדשו: לפעולות ההדרכה בבתי הסוהר השונים (להלן "הדרכה מרחבית") ולמתן הדרכה מרוכזת בבסיס ההדרכה. על כל סוג הדרכה ממונה קצין אחראי.

הדרכה מרחבית

נוסף לקורסים, השתלמויות וימי עיון, המתקיימים בבסיס ההדרכה (ראה להלן), ניתנה הדרכה מרחבית בכל אחד מבתי הסוהר של השירות, (להלן "יחידות השירות").

לקראת כל שנה חדשה מכין קצין ההדרכה המרחבית תכנית לימודים של נושאי חובה, כגון תנאי שירות, בקיאות בפקודות ותקנות, מתן עזרה ראשונה, אימון בנשק ונושאי אחרות; בנושאים אלה בתי הסוהר מדריכים את הסוהרים. ראש מחלקת ההדרכה מאשר את התכנית. לצורך הכנתה מתייעץ קצין ההדרכה המרחבית, מבחינה מקצועית, עם מפקד בסיס ההדרכה ומסייר ביחידות.

נוסף לנושאי החובה ניתנת בבתי הסוהר הדרכה בנושאים נוספים, לפי שיקולם של הנהלות בתי הסוהר (נושאי בחירה). על קצין ההדרכה המרחבית לקבל מכל בית סוהר דו"חות על נושאי ההדרכה המתוכננים לכל חודש וכן דו"חות על הנושאים שנלמדו.

משרד מבקר המדינה ערך ביקורת על נושא ההדרכה המרחבית על פי הדו"חות, שנשלחו לקצין האחראי על ההדרכה המרחבית. בערכה השוואה בין נושאי החובה שתוכננו לבין הנושאים שנלמדו ביחידות, אף זאת לפי הדו"חות.

— נמצאו יחידות, שבהן לאה יה קצין הדרכה, אם מחוסר אדם מתאים, ואם משום שהאדם שנועד לתפקיד זה, נמצא בקורס, שניתן מחוץ ליחידה. כמה יחידות לא המציאו דריחות כלל, והיו יחידות שלא דיווחו באורח שוטף או מלא כנדרש.

בסיס הדרכה

בעבר לא היה לשירות בתי הסוהר מתקן הדרכה משלו, והוא הכשיר את אנשיו בבסיס ההדרכה של משטרת ישראל. בשנת 1968 אורגן בסיס הדרכה, סמוך לבית הסוהר כפרייזנה. בסיס זה לא היה מתאים לייעודו, וביוני 1974 הועבר למקומו הנוכחי, במחנה איל, ששימש בעבר את משמר הגבול. בסיס ההדרכה מסוגל לאכסן עד 70 חניכים בתנאי פנימייה.

בבסיס ההדרכה נערכים בעיקר שלושה קורסים יסודיים לסגל העובדים בשירות. קורס סוהרים — שהוא הקורס הבסיסי למתן הכשרה ראשונית לעובד; שני קורסים פיקודיים שניתן להתקבל אליהם על פי כישורים בהמשך השירות — קורס סמלים וקורס קצינים. נוסף לכך נערכים בבסיס השתלמויות מקצועיות שונות ומבחני קידום, שהם בכמה מקצועות תנאי לעלייה בדרגה. ב-1975 הוחל במתן קורס חצי שנתי כהכנה לבהינות בגרות, במסגרת הפנימייה של הבסיס.

בעת עריכת הביקורת, באפריל 1976 מנה סגל הבסיס 14 עובדים: מפקד, שבעה מדריכים ושישה אנשי שירות. הבסיס נעזר גם בשירותם של 10 עד 12 אסירים, המרצים תקופות מאסר קצרות. מאז הקמתו של הבסיס נערכו בו 105 מחזורים של קורס סוהרים, 9 מחזורי קורס סמלים ו-5 מחזורים של קורס קצינים. בכל מחזור השתתפו בממוצע 25 חניכים.

משרד מבקר המדינה בדק את נושאי הקורסים, הנשקיה והמרפאה.

1. ניהול קורסים. סגל הבסיס כולל שמונה אנשי השירות. הם נמצאו מתאימים לתפקידי הדרכה מבחינת תכונותיהם ועמידתם בתפקידים שונים של השירות, וקיבלו הכשרה כמדריכים במשך עבודתם בבסיס ההדרכה. מבין השמונה ארבעה היו בעלי השכלה תיכונית וארבעה בעלי השכלה יסודית. אשר לוותק בהדרכה בבסיס, ארבעה מדריכים שהו בו בין שנה לשלוש שנים וארבעה — חמש עד שש שנים. לדברי מפקד הבסיס שואף שירות בתי הסוהר להנהיג רוטאציה בין הקצינים המתאימים לכך, להעבירם מיחידותיהם לבסיס לתקופה מסוימת לצורך מתן הדרכה, מה שעשוי לרענן את ידיעותיהם ולהביא תועלת לבסיס.

קורס הסוהרים הוא קורס חובה לכל מתגייס חדש לתפקידי בטחון בשנת שירותו הראשונה. כיוון שכך, מתגייס שלא עמד בו ונשר, פוטר בדרך כלל מהשירות, אלא אם כן הסיבה הייתה אי ידיעת השפה העברית. במקרה כזה ניתנה למגויס, לאחר פרק זמן, אפשרות להשתתף במחזור נוסף. משך הלימודים בקורס הסוהרים היה, בתחילת שנות השבעים, חמישה שבועות והוא הורחב בהדרגה, ובמועד עריכת הביקורת הוא עמד על שמונה שבועות. הקורסים לסוהרים נערכים ברציפות בזה אחר זה, ולעתים מתנהלים שני קורסים בעת ובעונה אחת.

הקורסים הפיקודיים אינם נערכים ברציפות, מחזור אחר מחזור; קורסים אלה נמשכים זמן רב יותר מקורס הסוהרים. השירות ערך תשעה מחזורים של קורסים לסמלים. מועמדים לקורס סמלים נבחרים בהתחשב בהמלצת מנהלי היחידות ולאחר עמידה במבחן פסיכוטכני. לאחר המבחן נבדקים המועמדים על ידי ועדת מיון, שחברים בה ראש מינהל ארגון ובטחון, ראש מחלקת ההדרכה, מנהל בית סוהר וקצינים העוסקים בהדרכה. עד אפריל 1976 נערכו חמישה מחזורים של קורסים לקצינים. המספר הקטן של מחזורים אלה נומק בהעדר מועמדים מתאימים להשתתפות בקורס הזה ומחד ובצרכים של השירות המקשים על שחרור מועמדים מתאימים לתקופת הקורס מאידך.

2. תכניות הלימודים. בקורס הסוהרים שליש מהזמן (101 מבין 304 שעות הדרכה בקורס) הוקדש ללימוד עברית ואורחות; 90 שעות הוקדשו לאימון גופני וללימוד הפעלת נשק; 75 שעות — ללימוד נושא החוק והפקודות של שירות בתי הסוהר, ויתר 38 השעות — לענייני מינהלה.

תכנית הלימודים של שמונת הקורסים הראשונים לסמלים נמשכה 17 שבועות, ומן הקורס התשיעי ואילך הוארכה ל-21 שבועות. תקופת הארכה הוקדשה ברובה לתוספת שעות ללימוד עברית, היסטוריה וידיעת הארץ.

קורס קצינים החל להתגבש בראשונה בסוף שנת 1969, ואז קיים מחזור ראשון בן חודש ימים, שהיה למעשה השתלמות לקצינים. השתתפו בו 20 חניכים, כולם בעלי דרגת קצונה. בסוף שנת 1970 נפתח מחזור שני בן ארבעה חודשים, ו-16 מבין 24 המשתתפים בו היו קצינים. למן המחזור

השלישי הפך הקורס למעשה למסלול קידום, המכשיר בעלי דרגות אחרות לתפקידי קצונה. משך הקורס הגיע ל-23 שבועות ולאחר מכן ל-27 שבועות במחזור האחרון. כשליש מהשעות ניתנו על ידי מדריכי הבסיס או בהשגחתם וכשליש על ידי מורים ומדריכים מבחוץ; יתר השעות ניתנו על ידי מרצים אורחים של השירות ואנשי משטרה. היקף הקורס היה 1,024 שעות, 38 שעות בשבוע בממוצע.

3. מחסן הנשק, להדרכת החניכים ולאבטחת היחידה מוחזקים בבסיס איל נשק ותחמושת. בעת הביקורת הוחזק הנשק בחדר, שנמצא בקומה שמתחת למקלחות ולשירותים, ובגלל בנייה לקויה חדרו המים לקירות, וכתוצאה מכך נעשו לחים והעלו עובש. לקראת סיום הביקורת הועבר הנשק לחדר אחר, שאמנם היה יבש, אך לא הותאם לאחסון נשק.

משדר מבקר המדינה ערך בדיקת פתע, יחד עם האחראי על הנשקיה, במדגם של עשרה פריטי חימוש, שכללו סוגי נשק, תחמושת ומחסניות.

— המצאי של כלי הנשק היה מתאים לרישום, ואילו ברוב סוגי התחמושת הייתה הכמות בעין גדולה ב-15% בקירוב מהכמות הרשומה. העודפים הוסברו בכך, שלא הוקפד על רישום של מלאי תחמושת, שנתרה ממטווחים והחזרה למחסן. בעקבות הביקורת נרשמה התחמושת בספרי המלאי כדבעי.

4. מרפאה. המרפאה נועדה לשרת את האסירים המוצבים בבסיס לצורך עבודות השירותים ולמתן עזרה ראשונה לחניכי הקורסים, במקרים שקשה להגיע למרפאות קופת חולים — שהוא המוסד המטפל בהם בתנאים רגילים.

במרפאה נערכה, בנוכחות החובש, בדיקת פתע של מלאי התרופות המכילות רעלים, ושל כדורי השינה וההרגעה, המוחזקים בנפרד מיתר התרופות. במדגם של עשרה פריטים, שבעה תאמו את הרישום ובשלושה פריטים היו הפרשים: בפריט אחד היה חסר של 31 יחידות מרישום של 200. בפריט שני היה חסר של 46 יחידות מרישום של 300; פריט שלישי, בכמות של 70 יחידות, כלל לא היה רשום.

קורסים מקצועיים

מלבד הקורסים וההשתלמויות, הנערכים בבסיס ההדרכה או ביחידות, נשלחים סוהרים לקורסים, שאורגנו על ידי גורמי חוץ, משטרת ישראל, צה"ל, המכון לפריון העבודה והייצור ומכון וינגייט. קורסים אלה הם בנושאים ספציפיים ומטרתם להכשיר את הסוהרים לתפקידים שונים: טבחים, שלמים, אפסנאים, ומדריכי ארון גופני. לפי פקודות נציבות שירות בתי הסוהר יש לקבל מעובדים היוצאים לקורס מקצועי התחייבות לשרת, לאחר גמר הקורס, פרק זמן מוערך, כפי שנקבע בהוראות השירות. לא בכל המקרים התתים שירות בתי הסוהר את המשתלמים כנדרש. בעקבות הביקורת הודיע נציב בתי הסוהר, ביוני 1976, שניתנו הוראות להחתים את הנשלחים לקורסים מקצועיים על התחייבות כדרוש.

ממצאי מעקב

המערך האפסנאי של שירות בתי הסוהר

דו"ח שנתי 25, עמ' 468

תכנון הרכש האפסנאי השנתי נעשה על ידי ראש מחלקת האפסנאות, על בסיס כמויות המלאי של המחסן המרכזי והאספקה השנתית ליוחידות, אך מבלי להביא בחשבון את המלאי שבמחסני היחידות, שהספיק לדברי שירות בתי הסוהר, לפחות לשנה אחת. הביקורת העלתה שבחלק מהפריטים המלאי במחסן המרכזי עשוי היה להספיק ל-2—4 שנים.

מחלקת האפסנאות עודנה ממשיכה לתכנן את רכישותיה רק לפי המלאי שבמחסן המרכזי. במחסן המרכזי ירד המלאי של חלק מהפריטים לכדי כמות צריכה של שנה אחת; בחלק אחר קיים עדיין מלאי לתקופה העולה על שנה. מאז הביקורת בסוף שנת 1974 לא בוצעו רכישות נוספות של אותם פריטים.